

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Grčki duh u poeziji Maka Dizdara

Keith Doubt

Van Bosne i Hercegovine, pjesnik Mak Dizdar je relativno malo poznat. Moderne antologije u Hrvatskoj i Srbiji rijetko ga uvrštavaju. U antologiji Savremena jugoslovenska poezija on se pominje kao "hrvatski pjesnik." Dizdar je rođen u Stocu 1917, a umro je 1971. godine. Pseudonim "Mak" datira iz Drugog svjetskog rata, kad je Dizdar bio u partizanima. U Bosni i Hercegovini je Dizdar najpoznatiji po zbirci *Kameni spavač*. Godine 1966, Muhamed Filipović tvrdio je da je ovom knjigom Dizdar postao najznačajniji bosanskohercegovački pjesnik i da je uspostavio kanon osebujne bosanskohercegovačke književnosti. Svojim stihovima Dizdar prenosi duhovni značaj misterioznih bosanskohercegovačkih stećaka – ogromnih, često bogato ukrašenih kretnjačkih nadgrobnih spomenika iz 13. i 14. vijeka razbacanih po krajoliku, od kojih su neki sakupljeni u Zemaljskom muzeju BiH. Snažnim stihovima Dizdar odražava uzvišenu prirodu bosanske materijalne kulture i oživljava zagonetnu zaostavštinu ovog tajanstvenog perioda bosanskohercegovačke srednjovjekovne historije, kao što to u svojim djelima temeljito pojašnjavaju Rusmir Mahmutćehajić i Amila Buturović. Još jedna zbirka, *Modra rijeka*, objavljena u godinu Dizdarove smrti, potvrdila je njegov položaj najistaknutijeg bosanskohercegovačkog modernog pjesnika, kao što je to ustvrdio Vladimir Premec.

Unatoč tome što je Dizdar relativno nepoznat, o njegovom pjesništvu postoji znatna literatura. Eseji na engleskom jeziku koje su pisali Amila Buturović, Omer Hadžiselimović, Francis R. Jones i Rusmir Mahmutćehajić neki su od istaknutih primjera. Opšti stav ove opširne literature predstavlja tvrdnja da je Dizdar pjesnik koji je sasvim temeljito i estetički vrlo uspješno uspio izraziti srž bosanske duše. Hadžiselimović na ovaj način zaključuje svoj komentar Dizdarevog djela: "U svojim najuspješnijim dijelovima, Dizdareva poezija uspijeva prevazići granicu između proteklog i injenjenog i vanvremenskog i metafizičkog." Prema riječima velikog bosanskohercegovačkog pisca Meše Selimovića, Mak Dizdar je "uspio da vaspostavi pravu, nenasilnu vezu s tradicijom, da obnovi starinski jezik pronasavši u njemu potpuno savremene valere, da na sadržajnu suštinu srednjovjekovnih zapisa nadogradi misao i osjećanje današnjeg ovjeka."

Ova literatura, međutim, nikada ne spominje niti raspravlja o očiglednim načinima na koje Dizdarevi stihovi snažno odjekuju književnom tradicijom i filozofskim svjetonazorom antičke Grčke. Brojne njegove pjesme pokazuju mimetički odnos i prema Homerovoj Odiseji. Bez negiranja i pokušaja kolonizacije Dizdarevog identiteta kao bosanskohercegovačkog pjesnika, ovaj esej istražuje Dizdarev odnos prema antičkoj Grčkoj i razloge zbog kojih je taj odnos značajan za vrednovanje njegovog djela. Neke pjesme iz ove zbirke – „Kalipsa“, „Penelopa“, „Polifem“ i „Kirka“ – ne samo naslovom pjesme duboko se oslanjaju na Homerovu Odiseju. Pogledajmo prvo

„Kalipsu“, u kojoj Dizdar prenosi Odisejeve gorke žalopojke za vrijeme njegova zatočeništva sa božicom Kalipsom.

KALIPSA

Plašem
 Zbog ljubavi tvoje što napravi me robom
 Zbog ljubavi što oslobodit me ne može
 Plašem
 (Modra rijeka, 109)

Patos ove romantične veze izražen je na izrazito lapidaran način. Kalipsa i Odisej zatočeni su u dvostrukoj klopki – ono što je pozitivno za jedno negativno je za drugo. Zadovoljstvo božanske ljubavi je prokletstvo za Odiseja, dok je Odisejeva vjernost Penelopi neizljepljiva frustracija za Kalipsu. Dizdar pretvara Homerovu romantičnu priču u pronicljivu metaforu o otuđenju savremene ljubavi. Pjesma ne minimizira sadržaj priče već naglašava njen egzistencijalni karakter.

Obratimo sada pažnju na isti mimetički odnos u „Penelopi“:

PENELOPA

O tebi su ispjevane sve pjesme i ne bi smjelo
 ništa više o tebi da se pjeva

 O tebi su rečene sve riječi i ne bi moglo
 ništa više o tebi da se kaže

 Tvoje platno je ostalo tajnovito kao noć
 i tvoji prosci prozirni kao jutro

 Pa ipak te moram smjestiti u onaj krug
 nejasnih bižua stvari i stanja

 Penelopo Penelopo Penelopo Penelopo

 (Modra rijeka, 129)

Ova pjesma predstavlja neiscjeljivu tjeskobu zbog nepoznavanja osobe koju volimo, to jest problem poznavanja drugog u kontekstu intimnosti. Kada je naše poznavanje drugog autentično shvatanje tog drugog, a kada samo fantaziranje? Narator zahtijeva potpunu spoznaju u vjernost drugog. U protoku okolnosti i promjenama uslovljene spoznaje narator preispituje Penelopinu vjernost. Narator želi razjasniti nešto što ne može biti razjašnjeno.

Dizdareva poezija odaje počast Homeru. Projekcijom, zapravo kračom, dvojbe iz Homerovih stihova, i Dizdareva poezija zadobiva određenu antičnost. Kada se čini da se odnos prema drevnom pjesniku više ne može promijeniti, Dizdar čini upravo to. To znači da razlika između Homerovih drevnih stihova i Dizdareve savremene poezije nije suštinska – suštinska postaje sličnost između

Homera i Dizdara.

Unutar ovog odnosa Dizdar ne zavidi Homeru. On ne želi potisnuti Homera. Ovdje nema onoga što Harold Bloom naziva tjeskobom uticaja. Bloomova teorija o različitim retoričkim relacijama između svjetskih pjesnika ne objašnjava jedinstven odnos Dizdara i Homera na adekvatan način. Umjesto toga, osjećamo kako se duše dva pjesnika stapaju. Tropa je prijateljstvo. Zamišljamo Homera kako s osmijehom na licu čita Dizdareve stihove; zamišljamo da bi osjetio kako je shvaćen i kako su njegovi stihovi uistinu bezvremeni.

Pogledajmo treću pjesmu, „Polifem“, koja dublje pojašnjava ovaj odnos Homera i Dizdara.

POLIFEM

Ti si velik

Strašan
U veličini
Svojoj

Ti si
Jak

Do boga

A ja
Niko
I ništa

To ključ je
Za tebe

Pa
Ipak
Moj si

Da ne bih
Tvoj
Bio

Ključ je to
Za mene

Uvijek

Tvoje
Duge ruke
Neće nikada doprijeti
Do mog malog uplašenog srca

(Modra Rijeka, 49-50)

Odisejev strah se preobražava; Odisejev strah postaje strast. To što on nije niko i ništa zapravo zna?i da je on neko, da je ?ovjek. Unato? užasu što ga izaziva Kiklop koji svako jutro ždere njegove ljude, Odisej osje?a ?istu radost spoznaje vlastitog identiteta. Stihovi “Da ne bih / Tvoj / Bio // Klju? je to / Za mene” potvr?uju duboku vjeru Odiseja u samoga sebe.

Sli?nu potvrdu u vezi sa samospoznajom nalazimo u zaklju?ku Stranca Alberta Camusa:

Tako blizu smrti majka se tamo morala osjetiti slobodna i spremna do opet oživi. Nitko, nitko nije imao prava da pla?e nad njom. I ja se osjetih spremnim da ponovo sve proživim. Kao da me ona silna srdžba o?istila od zla, oslobodila nade, pred ovom no?i krcatom znamenjem i zvijezdama, otvorih se prvi put nježnoj ravnodušnosti svijeta.

Ova epifanija na kraju Stranca odjekuje u liku Dizdarevog Odiseja. Kao što otvaranje duše prema svijetu priprema Camusov lik za smrt koja se bliži, Odisejevo bu?enje vlastitog ja ?ini ga nedostižnim za Polifema. Iako je prepušten na milost i nemilost bogovima, Odiseja svijest o vlastitom ja ?ini gotovo jednakim s bogovima, ali ne kao boga ve? kao ?ovjeka.

Posljednja strofa pjesme: “Tvoje / Duge ruke / Ne?e nikada doprijeti /Do mog malog uplašenog srca” otklanja sve razloge za samosažaljenje. Sažaljenje dokazuje nedostatak samospoznaje i paralizovano je strahom. Za anti?ke Grke principijelna samospoznaja javlja se u obliku ironije, ne samo formalno, ve? i sadržajno. Alan Blum i Peter McHugh pišu: “Principijelan odnos prema znanju je suštinski ironi?an i prikazan je u liku glumca koji se samouvjereno odnosi prema cjelini, pa stoga i prema problemu položaja ?ovjeka (diskursa) unutar cjeline”. (Samorefleksija, 142). Dizdareva poezija dijeli to ubje?enje. To je jasno prikazano u Kirki:

KIRKA

Ona odavno eno glasno ve? pjeva

A ne znamo zapravo ni ko je ni šta je

I kad pojedemo dobro pe?ene kola?e i slasne

Koje nam sama i mijesi i služi

Bi?emo pretvoreni u lavove vukove svinje

Životinje divlje bez njihove divljine

Zadrža?emo sve ono što nas ina?e krasi

Ljudska pristojnost Hrabrost trenutnu

Ki?mu savitljivu I još onu kukavnu nadu

Bi?emo pretvoreni u njuškala

Bez zna?aja i užitka

Koje ?e zvati imenom našim

Kakvo je sada

Al treba znati da ovo je kopno

Na kome smo i od nedavno nikli

U nicanju trava podnožnih snaga je
Trebalo znati

Što žive za krupan plod Za cvijet
Za smrt ne samo

Opašimo se ?vrsto travama ovim bra?o
Jer mi smo dubkom u njima

I u ma?u ovom ?ije gromolje so?ne
Rodila je zemlja
Ista

U ma?u kad se potegne u pravi ?as
I u pravu svrhu

I eto sve tako

Pomiješano sa pravom mjerom lukavosti
Dovodi u juriš jedva primjetan
Al dobro sra?unat i siguran
Do uzmaka dovodi savršenstva izlišnog
Za koji znaš savršena izlišnost da je

Dolazi zakletva onog ko osvojen je
I život nenadno lijep na kome zavide
I bogovi Ti koji su mnogo mudri
I mnogo griješni

Na kraju

(Modra rijeka, 52-53)

Slasnim kola?ima božica Kirka Odisejeve ljude pretvara u divlje životinje. Njihov gubitak, me?utim, ne zna?i gubitak života. Oni ostaju živi, iako je to život u obliku divljih životinja. Njihov gubitak je gubitak onoga što oni jesu, a upravo taj gubitak dramalizira pitanje ko oni jesu.

Odisejevi ljudi su ljudska bi?a. Poput životinja, i oni izrastaju iz prirode. Odisejevi ljudi se, me?utim, razlikuju od životinja, što su sada postali. Kako se Odisejevi ljudi razlikuju i kako pokazuju tu razliku? Odisejevi ljudi izgubili su odnos prema jeziku, “koje ?e zvati imenom našim kakvo je sada.” Sposobnost govorenja ?ini ih razli?itim. Sposobnost govorenja razlikuje ih od bogova kao i od životinja. Tišina u kojoj sada žive je strašna, oni su živi, ali nisu ljudi.

No, zašto bi bogovi zavidjeli ljudima, koji su potpuno mudri i potpuno grešni,? Ako bogovi zavide ljudima, nešto im nedostaje. Ako bogovima nešto nedostaje, oni su nepotpuni. Ako su bogovi, me?utim, nepotpuni, onda nisu bogovi. Bogovi predstavljaju vrhunarnost, a ono što je vrhunarno nema potrebe ni za ?im osim za samim sobom. Ono što je vrhunarno, po definiciji, nema potreba. Šta je onda to što je potrebno bogovima? Zašto bi oni zavidjeli ljudima?

Ovo je izgleda jasno: ako je vrhunaravna, istina ne podliježe ni?emu. Ali ona ipak mora biti shva?ena i izražena, pa zato u tom smislu predmet podliježe potrebi za shvatanjem i izražavanjem, tj. za lingvisti?kim uobli?avanjem. Možemo cijeniti ironiju ove izjave: vrhunaravna istina podliježe jeziku (njeno veli?anstvo mora biti prilago?eno ljudskim potrebama shvatanja i izražavanja). (Blum i McHugh, Samorefleksija, 143)

Pogledajmo ovu izjavu: bogovi ne podliježu ni?emu, ali bogovi podliježu potrebi da budu shva?eni i izraženi – vrhunaravnoj potrebi da budu shva?eni i izraženi. Odisej shvata ovu ironiju i time život pretvara u ?udo, “i život nenadno lijep.” I Odisej je sada obuzet potrebom vrhunaravnog za shvatanjem i izražavanjem. Ta potreba bogova zgrabila je i njega; ona ga definiše; ona potvr?uje njegov apsolutni identitet. Ta ironija ga za?u?uje. Bogovi su definisani potrebom da budu shva?eni i izraženi, a to saznanje Odiseja ?ini mudrim.

Karakter Odisejeve ironije nije ohol, iako otkriva podre?eni status pojedinca prema cjelini. Niti je on kriti?an kada otkriva nedostatke pojedinca kao dijela unutar te cjeline. Ova ironija – koju Dizdareva poezija gorljivo otjelovljuje – suosje?a sa živim svijetom. Za drevne Grke ironija u odnosu na božansko nije ni omalovažavaju?a ni arogantna. Niti je ona samozatajna. Ironija se odražava jednim jedinim temeljnim principom: vrhunaravna vrijednost podliježe potrebi da bude shva?ena i izražena.

Dizdar sa Grcima odražava zajedni?ku viziju onoga što jeste život. Alan Blum ne objašnjava ni historijsku niti empirijsku tradiciju Grka, ve? njihovo metafizi?ko i moralno naslije?e, koju baštini i Dizdar.

Grci nisu vremenski prvi, ali su po tretiranju onoga što je prvo primjerni. Svi koji prate Grke nisu drugi, tre?i ... ve? jednaki u odnosu na priliku da postave pitanje šta je prvo. Svi koji ‘slijede’ Grke suo?eni su sa izborom izme?u razgovora i barbarizma. Ali ‘prvo’ se ne odnosi na Grke ve? na ono što je iznad toga dvoga i iznad nas, kao ono što nas navodi (pa i prisiljava) da postavimo pitanje šta je prvo. Mi se više ne odnosimo prema Grcima na na?in po kojem se nasljednici obavezno pojavljuju nakon predaka (koliko god grešni ili slavni bili) jer se stvarna razlika ne sastoji u tome; prije bi bilo da se mi me?usobno odnosimo kao sagovornici u onome što je zaista Drugo u odnosu na naš diskurs. (5)

Dok zagovara Homera, on u ovom bitnom smislu stoji na istoj ravni kao Homer: on je sagovornik “onoga što je zaista Drugo u odnosu na naš diskurs.” Dizdar shvata ovaj odnos i njegove odgovornosti. Dizdar je Grk u smislu da u njegovom tretmanu onoga što je prvo mora biti primjernan. Dizdar slijedi Grke ne zbog toga što su Grci bili prvi, ve? zbog toga što su bili primjerni po tretiranju onoga što je prvo. Pogledajmo pjesmu „More“:

MORE

Na dlanu
cvijet

Na dlanu
dažd

Na dlanu
led

A
ti

Ti samo
brineš

brigu
svoju

Bez
Brige

(Modra Rijeka 20)

Suparnik u pjesmi je onaj koji brine. Šta je to što on ?ini što je opre?no unutar patosa pjesme? Onaj što brine, brine o tome šta je drugo, šta je tre?e, šta je ?etvrto – o vremenskom redoslijedu. On ne brine o ne?emu ve? o ni?emu. Anksioznost ga vezuje za ovdje i sada; napetost ga vezuje za uslovljeni karakter života. Bez prisje?anja na ono što je prvo, bez prisje?anja na principijelni karakter vrhunaravnog – potrebe da bude shva?eno i izraženo – on je bez brige. On postaje bezbožan. Držanje cvijeta, osje?anje pljuska, hvatanje grada subjekat usmjerava prema onom što je prvo. Briga za kona?no obuhvata subjekat. On koji brine još nije subjekat jer ne shvata kako je i sam uslovljen onim što je prvo: “A / ti // Ti samo / brineš // brigu / svoju // Bez / brige.”

Sa nevjerovatnom žestinom Dizdar svjedoži o životu-svijetu i umnosti kakve su Grci oli?avali; njegova poezija misao prikazuje ne radi njene utilitarne vrijednosti nego kao nešto što je dobro samo po sebi. Dok misao ovisi o diskursu, u Dizdarevim stihovima ona zadržava svoju ?istotu.

DAŽD

Trebalo bi opet nau?iti
da slušamo kako dažd pada pada

Trebalo bi se odkameniti
i po?i bez osvrtnja kroz kapiju grada

Trebalo bi ponovo prona?i
izgubljene staze od one plave trave

Trebalo bi u obilju bilja
zagrliti pani?ne makove i mrave

Trebalo bi se iznova umiti
i sniti u jasnim kapima ozorne rose

Trebalo bi onesvijestiti se
u tamnim vlasima neke travne kose

Trebalo bi na?as stati
sa suncem svojim i sjenkom svojom stasati

Trebalo bi se kona?no sastati
sa ve? davno odbjeglom vlastitim srcem

Trebalo bi se odkameniti
i pro?i bez osvrtnja kroz kamenu kapiju ovog kamenog grada

Trebalo bi htjeti
i svu no? bdjeti slušaju? kako dažd pravedni pada pada pada

(Kameni Spava? 84-85)

Vrijedi ovdje citirati predsokrati?kog filozofa Heraklita. ?ija se misao podudara sa duhom Dizdarevih stihova:

O Logosu što je onakav kakvog ga opisujem ljudi uvijek dokazuju nerazumijevanje, i prije nego što su ga ?uli, i nakon što su ga ?uli. Jer iako se sve odvija u skladu sa Logosom, oni (ljudi) su više kao ljudi bez iskustva, ?ak i kada iskuse takve rije?i i djela kako ih ja opisujem, kada svaku stvar razlikujem po njegovom sastavu i objavim kakva ona jeste.

U ovoj pjesmi kiša predstavlja tropu Logosa. Stihovima je potrebna ta metafora da bi predstavili ono što sama tropa nije, a to je ono što je vrhunaravno. Tropa dakle postaje sinegdoha. To je kategorija ove pjesme. Filozofski, Dizdar je u?enik Heraklita, njeogvi stihovi odjekuju Heraklitovim rije?ima, “Slušaju?i ne mene ve? Logos mudro je složiti se da je sve jedno.”

“Razlika izme?u odgovornog i neodgovornog govora je razlika izme?u konverzionog i barbarskog govora” (Blum i McHugh, «Uvod,» 15). Po svaku cijenu, Dizdar bira razgovor, ne barbarski govor, jer samo razgovor potvr?uje naš identitet. Dizdar tako?er izaziva one koji biraju barbarizam. Uistinu, Dizdar razgovara sa barbarinom koji ne želi razgovarati, i u tom smislu demonstrira hrabrost Grka. Pogledajmo ove strofe iz pjesme “Putovi”:

PUTOVI

Ti si nakanio da mene nema i pod svaku cijenu
Ideš prema meni I u jurišu
Smiju?i se i pla?u?i
Pred sobom
Sve ?istiš
I ništiš

Ti si nakanio da me pod svaku cijenu uništiš

Ali nikako da na?eš
Istinski put
Do mene

Jer
Ti poznaješ uklesane i utrte pute
I niti ijedan drugi
(A mali su zapravo i jalovi
Bez obzira koliko su
Za tebe
Oholog i jakog
I preteški
I
Dugi)

.....

Ti ne znaš dakle da zlo si moje najmanje
izme?u mnogih
Mojih
Velikih
Zala

Ti ne znaš s kim
Imaš posla

Ti ne znaš ništa o mojoj mapi putova
Ti ne znaš da put od tebe do mene
Nije isto što i put
Od mene
Do tebe

Ti ne znaš ništa o mome bogatstvu
Skrivenom za tvoje mo?ne o?i
(Ti ne znaš da meni je
Mnogo više
Nego što misliš
Sudbina
Namrijela
I
Dala)

Ti si nakanio da me pod svaku cijenu uništiš
Ali nikako da na?eš istinski put
Do mene

(Shvatam te:
?ovjek si u jednom prostoru i vremenu
Što živi tek sada i ovdje
I ne zna za bezgrani?ni

Prostor vremena
 U kojem se nalazim
 Prisutan
 Od dalekog ju?er
 Do dalekog sutra
 Misle?i
 O tebi

Ali to nije sve)

(Kameni Spava?, 41-46)

Kraj pjesme je epitaf za barbare koji napadaju Bosnu: on osu?uje pozitivizam nasilnika; on se podsmjehuje vulgarnosti savremenog ?ovjeka; on otkriva plitkost onih koji djeluju vo?eni utilitarnoš?u. Bitno je me?utim primijetiti da bi bila greška re?i da je barbarin neprijatelj, zli ?ovjek. Dizdarev stav prema zlu je gr?ki. Dok barbarin ubija, ubistva rezultiraju ne u smrti duše žrtava, ve? u smrti duše barbarina. Barbarin je svoj vlastiti neprijatelj i ništa više od toga, a za one poput Ratka Mladi?a, Radovana Karadži?a i njihovih odanih sljedbenika bitno je ?uti Dizdarevu presudu.

Kao što to strastveno utvr?uje kriti?ka literatura, Dizdar je veliki bosanski pjesnik. Njegova poezija na ?udesan na?in sažima kulturnu historiju, društveni karakter i moralno tkivo Bosne. Da bi se Dizdar smjestio unutar svjetske književnosti te shvatio kao njen dio, nužno je shvatiti i njegov mimeti?ki odnos sa Grcima. Dizdareva transpozicija duha anti?ke Gr?ke može se mjeriti bilo kojim modernim pjesnikom i upravo na tom uspjehu se temelji prepoznavanje zna?aja njegove poezije u kanonu svjetske književnosti.

Ova tvrdnja ne stvara neku vrstu podvojenosti. Dizdar je Bosanac i bez žrtvovanja njegovog odnosa sa Grcima. On je Grk bez izdavanja bosanskog identiteta. Savremeni bosanski pisac Dževad Karahasan tu dijalektiku objašnjava na ovaj na?in:

Bosanska kultura nije usvojila “diktat subjekta”—odnos u kojem jedan subject, recimo osoba, odre?uje drugi subjekt strogo po sebi—možda upravo zbog svog vlastitog pluralizma... U kulturi sazdanjoj od ?etiri jednakopravne monoteisti?ke religije i njihovim osobitim paradigrama... u tom kulturnom kvartetu u kojem me drugi stalno potvr?uju dok i ja neprestano potvr?ujem njih, jedan “jak subjekt”—onaj koji sve ?emu se obrati pretvara u pasivni objekt—nije mogu?. . Islam, pravoslavlje, katolicizam i judaizam postojali su kao ravnopravne monoteisti?ke religije i koegzistirale kao kulturni kvartet. Dok je svaka bila primjerna u svom tretmanu onoga što je vrhunaranvo, nijedna drugu nije pretvarala u pasivni objekat. Svaka je bila izvanredna, ali nijedna nije bila najbolja. Taj princip produbljiavao je duhovnost svake vjerske tradicije jer je svaka postajala ironi?na u odnosu na vrhunaravno i u odnosu na druge vjere.

Dizdareva “najbosanskija” pjesma, “Hiža u Milama”, dramatizuje na?in na koji je diktatura nad subjektom opre?na bosanskoj duši.

HIŽA U MILAMA

Djedovska tu hiža bi stvorena
 Krep?a da krepost
 U srcima
 Ostane

Pa neka je zato vazda otvorena
 Za doste drage
 I velikane
 Sr?ane

Za sve pod nebom dobre ljude
 I za sve dobre
 Bošnjane

Za sve vojnike u velikoj vojni
 Što vojuje se
 Protiv
 Vojne

....

A ako li kto ta vrata kreposti
 U sebeljublju svom
 Nenadno
 Zatvori

Neka se hiža djedovska do temelja
 Sori i sruši
 u mojoj
 Duši

U obor ?a?avi neka se obori
 Neka se u gar goli
 I pepeo crni
 Neka se
 U veliko ništa
 Neka se
 Satvori
 Neka se u njoj
 Kao u satanskom logu
 Izlegu skorpije i zmije

(Oprostite svi vi
 koji ste kleti i prokleti
 Na ovoj kletvi klevetnika

Ali hiža djedovska

Bez milog gosta i dosta
 Hiža moja ni hiža tvoja
 Nit hiža djedovska više nije)

(Kameni Spava? 159-63)

U anti?koj narodnoj književnosti, gost je uvijek dobrodošao. Sveta je dužnost prihvatiti putnika jer bi on mogao biti prerušeni bog ili, u benediktinskoj tradiciji, posjeta Krista. Benediktinski moto je “Neka svi gosti budu primljeni kao Krist, jer On ?e re?i: ‘Došao sam kao gost, a vi ste Me prihvatili’” (Matej 25:35). ?injenica da je nepoznato da li je posjetilac zaista bog je misterija. Ta mogu?nost uvijek postoji. Gostoljubivost pri?u ?ini stvarnom jer posjeta putnika doma?inu nudi priliku da izravno služi bogovima ili se pobrine o Kristovoj posjeti. Doma?in ljudsku stvarnost ?ini svetom. Dizdar to izražava ne na religiozan ili klasi?an, ve? na zemaljski i ?udesno paganski na?in. Gostoljubivost ne pretvara “sve ?ime se bavi u pasivni objekat,” ve?, naprotiv, potvr?uje aktivni subjekat. Doma?in prepoznaje potrebu bogova, njihovu potrebu da budu potrebni. Dizdar, veliki nacionalni pjesnik, od svakog Bosanca zahtijeva prisje?anje na taj princip, na prepoznavanje svoje suštine; on od svakog Bosanca zahtijeva da ostane ono što jeste i pokazuje mu na?in na koji to može u?initi. Gostoljubivost se time pretvara u temelj vje?nosti jedne kulture.

Literatura

Harold Bloom. *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry*. London: Oxford University Press, 1973.

Buturovi?, Amila. *Stone Speaker: Medieval Tombs, Landscape, and Bosnian Identity in the Poetry of Mak Dizdar*. New York: Palgrave, 2002.

Blum, Alan. *Socrates: The Original and its Images*. London: Routledge & Kegan Paul, 1978.

Blum, Alan and McHugh, Peter. *Self-reflection in the Arts and Sciences*. Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 1984.

Blum, Alan and McHugh, Peter. Introduction. *Friends, Enemies, and Strangers: Theorizing Art, Science, and Everyday Life*. Ed. Alan Blum and Peter McHugh. Norwood, NJ: Ablex Publishing, 1979. 1-17.

Camus, Albert. *The Stranger*. Trans. Stuart Gilbert. New York: Vintage Books, 1942.

Dizdar, Mak. *Modra Rijeka*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2000.

Dizdar, Mak. *Kameni Spava?*. Sarajevo: Ljiljan, 1997.

Filipovi?, Muhamed. “The Bosnian spirit—What is it? A research attempt on the occasion of the collection of poems *The Stone Sleeper* by Mak Dizdar.” *Duh Bosne/Spirit of Bosnia* 1.1 (2006). 15 December 2007 .

Hadžiselimovi?, Omer. “Mak Dizdar’s *Stone Sleeper*: History into Metaphor.” *Books in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: Association of Writers of Bosnia, 1984. 235- 37.

Heraclitus. *Heraclitus: The Cosmic Fragments*. Ed. G. S. Kirk. Cambridge: Cambridge University

---

Press, 1954.

Jones, Francis R. "Translating Spiritual Space-time: Recreating Kameni Spava? in English." Afterword. *Stone Speaker: Medieval Tombs, Landscape, and Bosnian Identity in the Poetry of Mak Dizdar*. By Amila Buturovi?. New York: Palgrave, 2002. 165-80

Jones, Francis R. "The Poet and the Ambassador: Communicating Mak Dizdar's Stone Sleeper." *Translation and Literature*. 9 (2000): 65-87.

Karahasan, Dževad. *Sarajevo: Exodus of a City*. New York: Kodansha International, 1994.

Mahmut?ehaji?, Rusmir. "The Text beneath the Text: The Poetry of Mak Dizdar." Afterword. *Kameni Spava?/Stone Sleeper*. By Mak Dizdar. Trans. Francis R. Jones. Sarajevo: Did, 1999.

Mihailovich, Vasa D. *Contemporary Yugoslav Poetry*. Iowa City: University of Press, 1977.

Premec, Vladimir. "Poeta Viator." Preface. *Modra Rijeka*. By Mak Dizdar. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2000.

Translated by Gorcin Dizdar – © 2009 Gorcin Dizdar

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.